

Popova L. Compositions Miniatures as a Way of Preparation of Pupils to Creation of own Statements

This article throws light on the peculiarities of making texts-miniature by the students; their aspects and functional-stylistic destination while learning material of language at the Ukrainian lessons.

Key words: text, composition, composition miniature, speech development.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Пентилюк М. І.

УДК 811.161.2:372.46

Н. Правова

ЗНАЧЕННЯ АУДІЮВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС УСНОГО ПРАКТИЧНОГО КУРСУ

Основною метою навчання української мови в початкових класах шкіл з російською мовою викладання є формування й розвиток комунікативної компетентності з урахуванням можливостей та інтересів молодших школярів [3, с. 92].

Для досягнення зазначеної мети протягом навчання в 1 – 4 класах передбачається розв'язання одного із найважливіших завдань – формування умінь і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності. Усна форма мовлення виявляється у двох видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні та говорінні. Тому одним із основних напрямів роботи вчителя на уроках української мови є формування й розвиток аудіативних умінь. Уміння слухати і чути, розуміти сказане лежить в основі володіння мовою.

Важливість і значущість цього напрямку роботи відображена в Державному стандарті початкової загальної освіти, у навчальній програмі з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою викладання, де основною визнана мовленнєва лінія. Ця лінія реалізується й у підручниках з української мови для 1 – 4 класів. Першим етапом навчання української мови у школах з російською мовою викладання є усний курс (1 клас). Зміст роботи на цьому етапі навчання української мови орієнтує вчителя на активну цілеспрямовану роботу з аудіювання.

Однак, вивчення практики шкільного навчання свідчить, що вчителями початкової школи із навчанням російською мовою недостатньо усвідомлюються завдання щодо аудіювання та слушність роботи над ним в процесі опанування усним українським мовленням.

Метою нашої статті є з'ясування значення роботи з аудіювання на уроках української мови у 1 класі (усний курс) шкіл із навчанням

російською мовою.

Проблема формування й розвитку аудіативних умінь була і залишається в центрі уваги психологів, психолінгвістів (В. Артемова, М. Жинкіна, І. Зимньої, В. Зінченка, О. Леонтєва, І. Синиці та ін.). Різні аспекти цієї проблеми розглядалися у дослідженнях лінгводидактів, методистів (М. Вайсбурда, Н. Єлукіної, С. Золотницької, Ф. Ісхакової, З. Кочкіної, В. Сатінової, Б. Ходос, С. Цінько, Г. Шелехової та ін.). Щодо вітчизняної методики, то провідні ідеї та ключові питання сучасної лінгводидактики щодо проблем формування аудіативних умінь і навичок учнів початкової школи засвідчено в наукових дослідженнях М. Вашуленка, І. Гудзик, О. Хорошковської та ін. Аудіювання є предметом уваги дослідників, що вивчають проблеми мовленнєвої комунікації. Так, слухання як цілеспрямовано організована мовленнєва діяльність людини в процесі комунікації розглядається Ф. Бацевичем.

Термін „аудіювання” закріпився в методичній літературі відносно недавно. На відміну від терміну „слухання”, тобто простого акустичного сприймання, аудіювання позначає рецептивну діяльність, основою якої є одночасне сприймання й розуміння мовлення, що звучить. Процес сприймання складається з аналізу та синтезу мовних одиниць різного рівня (фонем, морфем, слів, речень). У результаті чого відбувається перетворення сприйнятих звукових сигналів у смисловий запис, тобто настає смислове розуміння, яке дозволяє реципієнту зробити певний умовисновок.

У дослідженнях відомих психологів та психолінгвістів (В. Артемова, М. Жинкіна, І. Зимньої, О. Леонтєва та ін.) аудіювання визначається як один із видів мовленнєвої діяльності, функціонування якого забезпечується певними механізмами: слухове сприймання, слухова пам'ять, зокрема оперативна, внутрішнє промовляння, порівняння-впізнавання, імовірне прогнозування (антиципація), компресія, еквівалентні заміни, осмислення (розуміння).

Завдяки *оперативній пам'яті* у свідомості учнів утримуються сприйняті слова і словосполучення протягом часу, необхідного їм для осмислення фрази чи завершеного фрагмента. Чим краще розвинена оперативна пам'ять, тим більший обсяг одиниці сприймання. Значну роль у процесі аудіювання відіграє механізм *антиципації (прогнозування)*, який дає можливість за початком слова, словосполучення, речення, цілого висловлювання передбачити його закінчення. Проте антиципація може здійснюватись лише на базі механізму довготривалої пам'яті. Процес прогнозування можливий за наявності у слухача лінгвістичного досвіду і знань граматики. Тобто, для аудіювання важливим є володіння учнями певним обсягом мовних одиниць, що беруть участь у створенні тексту. У залежності від того, чи існують у довготривалій пам'яті учнів ті чи інші зразки українського мовлення, інформація сприймається як знайома чи незнайома. Отже, впізнавання слова, певної граматичної конструкції під час аудіювання

здійснюється швидко, якщо вони є засвоєними. Найвідповідальнішу роль в аудіюванні відіграє механізм *осмислення*, який здійснює еквівалентні заміни шляхом перетворення словесної інформації в образну. Він виконує операції компресії фраз, фрагментів або цілого тексту за рахунок уникнення подробиць, і, залишаючи лише смислові опорні пункти, звільняє пам'ять для прийому нової порції інформації.

В учнів 1 класу на роботу цих механізмів значно впливає те, що засвоєння української мови супроводжується як позитивним переносом знань, умінь і навичок, сформованих у процесі оволодіння російською мовою (транспозиція), так і негативним (інтерференція). Слід брати до уваги, що у 1 класі при відсутності опори на уміння читати і говорити українською учневі легше зрозуміти мовлення на слух, оскільки сприймання мовлення і стратегії аудіювання вже розвинені рідною мовою. Ці уміння з мовленнєвої діяльності рідною мовою учні переносять на українську, що слугує опорою під час сприймання українського мовлення. З іншого боку, недостатній обсяг словникового запасу учнів українською, недосконалість їхнього мовленнєвого слуху призводять до численних помилок у розумінні сприйнятих на слух висловлювань.

Аудіювання в навчальному процесі з мови виступає в двох аспектах: 1) як вид мовленнєвої діяльності, тобто засіб отримання інформації в процесі комунікації, і 2) як допоміжний засіб при навчанні говоріння. Під час усного курсу української мови в школах з російською мовою викладання аудіювання починає набувати своєї основної функції – бути засобом спілкування. Це означає, що аудіативні уміння, разом з орфоепічними, граматичними, лексичними, є базовими й на їх основі формуються уміння комунікативного мовлення. Зокрема, вони важливі для розвитку вмінь першокласників вступати в діалог та вести його українською мовою.

Слід зазначити, що розвиток аудіативних умінь пов'язаний не лише з формуванням усного мовлення, а й із загальнонавчальними уміннями, зокрема умінням зосереджуватись, вникати у смисл повідомлюваного, стежити за розвитком сюжету, зрозуміти зміст завдань учителя тощо.

Виступаючи в навчальному процесі як засіб навчання, аудіювання окрім своєї основної комунікативної ролі, виконує велику кількість додаткових, педагогічних функцій. Воно стимулює мовленнєву діяльність учнів, забезпечує управління процесом навчання.

Робота з аудіювання є також засобом засвоєння дітьми фонетичної системи української мови. Під час сприймання й розрізнення рядів слів, спільних для російської та української мов, які відрізняються певними фонетичними ознаками (звуками, місцем наголосу) учні усвідомлюють той факт, що мови є близькоспорідненими, але й мають певні відмінності. Виконання аудіативних вправ на матеріалі таких слів сприяє глибокому засвоєнню спільного й відмінного у фонетичних системах української й рідної мов.

У процесі навчання аудіювання відбувається вдосконалення орфоепічних навичок учнів. Вироблення вимовних навичок залежить від ступеня сформованості аудіативних. Питання впливу слухового сприймання на розвиток умінь орфоепічно правильно говорити розглядалося методистами (Ф. Ісхакова, Ш. Сапарова) в дослідженнях, присвячених проблемам аудіювання в національних школах. Ними зазначається, що ті помилки у вимові, які трапляються в мовленні учнів, є не щось інше, як помилки слуху, тобто слухового сприймання. Звуки мовлення артикуються під контролем слуху, тому одним із аспектів засвоєння орфоепічно правильної вимови є вироблення в учнів відповідного рівня слухового сприймання.

Важливість роботи з аудіювання пояснюються ще й тим, що воно виступає засобом засвоєння першокласниками лексичного складу та граматичного ладу української мови. Словникова робота, яка передуює слуханню-розумінню тексту, вправи на запам'ятовування певної кількості слів, віршованих рядків забезпечують збагачення словникового запасу учнів українською. „Така робота крім свого основного завдання вводить дітей в атмосферу українського мовлення: учні сприймають мелодіку української мови, її ритміку, запам'ятовують не тільки слова, але й їх сполучення з іншими, цілі вирази, що, звичайно, пришвидшує процес оволодіння українським мовленням” [4, с. 13].

Особливе значення аудіювання як спеціальний вид роботи на уроці української в 1 класі має для засвоєння учнями її граматичної будови. Формування вмінь правильно вживати граматичні форми в усному мовленні базується на вмінні розрізняти їх під час слухання. Вправи з аудіювання на матеріалі словосполучень, окремих речень, уривків віршів, текстів різних жанрів виробляють у дітей уміння помічати й усвідомлювати синтаксичні засоби зв'язку слів у словосполученні й реченні.

Робота з аудіювання на уроках української сприяє також розвиткові слухової уваги, збільшує її обсяг і стійкість [2, с. 13]. У процесі слухання-розуміння відбувається запам'ятовування сприйнятого на слух. Тому систематичне виконання аудіативних вправ призводить до розвитку довготривалої, оперативної пам'яті першокласників. Аудіювання на уроці – це і засіб розвитку творчої уяви учнів.

Таким чином, аудіювання на уроках української мови в 1 класі (усний курс) у школах з навчанням російською мовою має особливо важливе значення, оскільки є забезпечує формування комунікативних умінь учнів та виступає засобом збагачення їх словникового запасу, засвоєння орфоепічних норм, граматичного ладу української мови, тобто є передумовою формування умінь говоріння. Окрім того, забезпечує розвиток основних пізнавальних психічних процесів першокласників: слухового сприймання, уваги, пам'яті, уяви.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці системи вправ і завдань з формування й розвитку аудіативних умінь в учнів 1 – 4 класів.

Список використаної літератури

1. **Державний** стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – травень 2011. – № 18 (594). – 43 с. 2. **Гудзик І. П.** Аудіювання українською мовою : посіб. / І. П. Гудзик – К. : Педагогічна думка, 2003. – 144 с. 3. **Учебные** программы для общеобразовательных учебн. завед. с обучением на русском языке. 1 – 4 классы. – К. : Видавничий дім „Освіта”, 2012. – 144 с. 4. **Хорошковська О. Н.** Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання / Ольга Назарівна Хорошковська – К. : Промінь, 2006. – 256 с.

Правова Н. Значення аудіювання на уроках української мови під час усного пактичного курсу

У статті розглянуто значення роботи з аудіювання на уроках української мови як державної в школах з російською мовою викладання.

Ключові слова: аудіювання, вид мовленнєвої діяльності, механізми аудіювання, засіб навчання, комунікативне мовлення.

Правова Н. Значение аудирования на уроках украинского языка во время устного практического курса

В статье раскрывается значение работы по аудированию на уроках украинского языка как государственного в школах с русским языком преподавания.

Ключевые слова: аудирование, вид речевой деятельности, механизмы аудирования, средство обучения, коммуникативная речь.

Pravova N. Value of Audition on the Lessons of Ukrainian During a Verbal Practical Course

The article deals with the aspect meaning of listening at schools with the Ukrainian language of tuition.

Key words: listening, the type of the speech behavior, mechanisms of listening, learning tool, communicative speech

Стаття надійшла до редакції 03.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

Рецензент – к. п. н., доц. Мордовцева Н. В.